

В И Р О К

Іменем Союзу Радянських Соціалістичних Республік

15 — 18 грудня 1943 року Військовий Трибунал 4-го Українського фронту в складі: головуєчого — голови Військового Трибуналу фронту генерал-майора юстиції **Мяснікова А. Н.**, членів: полковника юстиції **Харчева М. А.** і майора юстиції **Запольського С. С.**, при секретарі — капітані юстиції **Кандибіні Н. М.**, з участю державного обвинувача військового прокурора — полковника юстиції **Дунаєва Н. К.** і оборони по призначенню суду адвокатів **Коммодєва Н. В.**, **Казначєєва С. К.** і **Бєлова Н. П.** у відкритому судовому засіданні в місті Харкові розглянув справу про збійства німецько-фашистських загарбників у місті Харкові та Харківській області, за якою обвинувачуються:

1. **Лангхельд Вільгельм**, 1891 року народження, уродженець м. Франкфурт на Майні (Німеччина), німець, член націонал-соціалістської партії з 1933 року, офіцер військової контррозвідки німецької армії, капітан;

2. **Ріц Ганс**, 1919 року народження, уродженець міста Марієнвердер (Німеччина), німець, з вищою юридичною освітою, член націонал-соціалістської партії з 1937 року, заступник командира роти СС, унтерштурмфюрер СС;

3. **Рецлав Рейнгард**, 1907 року народження, уродженець міста Берліна, німець, із середньою освітою, чиновник німецької таємної польової поліції міста Харкова, старший ефрейтор;

4. **Буланов Михайло Петрович**, 1917 року народження, уродженець станції Джамібек, Казахської РСР, росіянин, безпартійний;

всі четверо — у вчиненні злочинів, передбачених 1-ю частиною Указу Президії Верховної Ради Союзу РСР від 19 квітня 1943 року.

Матеріалами попереднього і судового слідства Військовий Трибунал фронту встановив:

Віроломно напавши на Радянський Союз і тимчасово окупувавши частину його території, німецько-фашистські війська за прямою вка-

зіркою гітлерівського уряду, всупереч підписаним і ратифікованим Німеччиною міжнародним конвенціям про правила ведення війни, по-звірячому винищували мирне населення, випалили в німецьке рабство сотні тисяч радянських громадян, грабували, палили і руйнували матеріальні та культурні цінності радянського народу.

На території міста Харкова та Харківської області звірства і насильства над радянським мирним населенням чинили офіцери і солдати:

дивізії СС «Адольф Гітлер» під командуванням обергрупенфюрера військ СС — **Дітріх**;

дивізії СС «Мертва голова» під командуванням групенфюрера військ СС — **Сімон**;

німецькими каральними органами;

Харківською «зондеркомандою СД», очолюваною штурмбаннфюрером **Ханебінтер**;

групою німецької таємної польової поліції міста Харкова, очолюваною комісаром поліції **Кархан**;

притягненими до карної відповідальності в цій справі **Лангхельд** Вільгельмом, **Ріц** Гансом, **Рецлав** Рейнгардом, разом з їх підсоби́ником — зрадником Батьківщини **Булановим** Михайлом.

В період тимчасової окупації міста Харкова і Харківської області німецько-фашистські загарбники розстріляли і повісили, живцем спалили і задушили за допомогою окису вуглецю понад 30.000 мирних, ті в чому неповинних радянських громадян, в тому числі жінок, стариків і дітей.

Так, у листопаді 1941 року в місті Харкові, за розпорядженням гестапо, з міських квартир було переселено в бараки, розташовані на території Харківського тракторного заводу, близько 20.000 мирного радянського населення. Згодом групами по 200—300 чоловік їх направляли у батку, що була поблизу, і там розстрілювали.

Німецьке командування, виконуючи пряму вказівку розбійницького гітлерівського уряду про знищення радянського народу, не спинялось і перед знищенням хворих та поранених радянських громадян, які перебували на лікуванні, в тому числі і дітей.

Так, у грудні 1941 року гестапівці розстріляли 435 хворих, що перебували в Харківській обласній лікарні, серед яких було багато стариків і дітей.

У березні 1943 року німці розстріляли і живцем спалили 800 поранених бійців та офіцерів Червоної Армії, які були на лікуванні у 1-му армійському сортувальному госпіталі 69-ї армії, що містився в місті Харкові по вулиці Тринклера.

Численні, безвинно заарештовані радянські громадяни зазнавали у фашистських катівнях гестапо та інших каральних органах жорстоких знущань, всілякої наруги, при чому нерідко їх доводили таким чином «на допитах» до смерті.

Всупереч загально визнаним законам і звичаям ведення війни,

німецьке командування силоміць вміщало мирних радянських громадян, захоплених на тимчасово окупованій території Радянського Союзу, у табори військовополонених і вважало їх за військовополонених.

У цих таборах, шляхом знущань, розстрілів, доведення до голодної смерті і створення нестерпних умов, відбувалося масове знищення військовополонених і цивільного населення, вміщеного у ці ж табори.

Для масових вбивств радянських громадян німецько-фашистські загарбники застосовували так звані «газенвагени», великі закриті автомашини, що відомі у росіян, як «душогубки». В ці «газенвагени» німецько-фашистські загарбники заганяли радянських громадян і умуштровували їх, пускаючи спеціальний смертельний газ — окис вуглецю.

Щоб приховати сліди вчинених страхітливих злочинів та масового знищення радянських людей шляхом задушення окисом вуглецю в «газенвагенах», німецько-фашистські злочинці спалювали трупи своїх жертв.

Під час успішного наступу Червоної Армії влітку 1943 року і звільнення міста Харкова та Харківської області від німецьких окупантів всі жахливі лиходійства, вчинені німецько-фашистськими злочинцями, були викриті радянськими органами і стверджені попереднім та судовим слідством.

Вислухавши пояснення підсудних, покази свідків, висновок судово-медичної експертизи, а також промови Державного обвинувачення та оборони, — Військовий Трибунал установив винність кожного з підсудних в такому:

1. **Лангхельд Вільгельм**, будучи офіцером німецької військової контррозвідки, брав активну участь у розстрілах і звірствах над військовополоненими та мирним населенням, під час допитів військовополонених, шляхом мордувань та провокацій, домагався від них вигаданих зізнань.

Особисто сфальсифікував ряд справ, за якими було розстріляно близько ста, ні в чому неповинних радянських військовополонених та мирних громадян.

2. **Ріц Ганс**, будучи заступником командира роти СС при Харківській «зондеркоманді СД», особисто брав активну участь у катуваннях і розстрілах мирних радянських громадян в районі села Подворки поблизу Харкова, здійснював керівництво розстрілами, які провадилися «зондеркомандою СД» у місті Тагапрові, і допитуючи заарештованих, бив їх пощипами та гумовими палицями, домагаючись від них таким шляхом вигаданих зізнань.

3. **Рецлав Рейнгард**, будучи чиновником німецької таємної польової поліції у місті Харкові і провадячи слідство в справах заарештованих радянських громадян, вимагав від них шляхом знущань і катувань — висмикування в заарештованих волосся та мордування голками — вигаданих зізнань, зробив фіктивний висновок відносно 28 заарештованих радянських громадян про їх винність в антинімецькій діяльності, в ре-

зультаті чого частину заарештованих було розстріляно, а решту умертвлено за допомогою «душогубки».

Особисто заганяв у «душогубку» радянських громадян, призначених для умертвіння, і супроводжував «душогубку» до місця розвантаження, а також брав участь у спаленні трупів задушених.

4. **Буланов Михайло Петрович**, зрадивши соціалістичну Батьківщину, добровільно перейшов на сторону ворога, став до німців на службу пофером Харківського відділення гестапо, брав особисту участь у знищенні радянських громадян за допомогою «душогубки», вивозив на розстріл мирних радянських громадян і брав участь у розстрілі 60 дітей.

Таким чином, винність усіх перелічених вище підсудних у злочинах, передбачених 1-ю частиною Указу Президії Верховної Ради Союзу РСР від 19 квітня 1943 року, як попереднім, так і судовим слідством доведена.

Варуючись ст. 296 КПК УРСР і Указом Президії Верховної Ради Союзу РСР від 19 квітня 1943 року, — Військовий Трибунал фронту —

П Р И С У Д И В

Лангхельд Вільгельма, Ріц Ганса, Рецлав Рейнгарда та Буланова Михайла Петровича до смертної кари через повішення.

Вирок остаточний і оскарженню не підлягає.

Головуючий генерал-майор юстиції — **А. МЯСНІКОВ**.

Члени: Полковник юстиції — **М. ХАРЧЕВ**,

Майор юстиції — **С. ЗАПОЛЬСКИЙ**.

ВИРОК НАД ЗАСУДЖЕНИМИ ДО СМЕРТНОЇ КАРИ ЧЕРЕЗ ПОВІШЕННЯ НІМЕЦЬКО - ФАШИСТСЬКИМИ ЗЛОЧИНЦЯМИ ЛАНГХЕЛЬД, РІЦ, РЕЦЛАВ І ЗРАДНИКОМ БАТЬКІВЩИНИ БУЛАНОВИМ — ВИКОНАНИЙ

19 грудня ц. р. об 11 годині в місті Харкові на міському майдані був виконаний вирок Військового Трибуналу 4-го Українського фронту над засудженими до смертної кари через повішення німецько-фашистськими злочинцями — **Лангхельд Вільгельмом, Ріц Гансом, Рецлав Рейнгардом** та їх підсобином — зрадником Батьківщини **Булановим Михайлом Петровичем**, за звіраче винищення мирних радянських громадян, в тому числі жінок, дітей та стариків у місті Харкові і Харківській області.

На міському майдані під час виконання вироку Військового Трибуналу були присутні понад 40.000 трудящих міста Харкова і колгоспників близько розташованих районів Харківської області, бійці та офіцери Червоної Армії, представники радянської і закордонної преси.

Оголошення і виконання вироку було зустрінуте трудящими міста Харкова та присутніми колгоспниками районів Харківської області з великим задоволенням, бурхливими і довго нестихаючими оплесками.

СМЕРТЬ НІМЕЦЬКИМ НЕЛЮДАМ!

Смертна кара через повішення—такий вирок Військового Трибуналу 4-го Українського фронту в справі про трьох німців—фашистських катів Лантхельда, Ріда, Рейдла та про їх підсобника, зрадника Батьківщини Буланова. Гарячими оплесками зустріли справедливий вирок радянські промадяни, що переповнили в Харкові зал суду.

Жителі Харкова зазнали всіх жахів німецької окупації. Їм знайомі ті місця, які німецько-фашистські мерзотники перетворили на страхотливі могили для десятків тисяч мирних, ні в чому неповинних радянських людей. Їм знайомі вулиці, на яких висіли повішені німецько-фашистськими мерзотниками радянські промадяни. Їм знайомі будинки, де німецько-фашистські мерзотники спалювали живцем пораниених військовополонених червоноармійців.

Разом з населенням Харкова весь радянський народ одностайно схвалює, з задоволенням вітає вирок Військового Трибуналу в Харкові. Це справді вирок совісті, розуму і справедливості радянського народу. Не можна терпіти, щоб живими лишались, щоб жили серед людей опидні двоногі тварюки, які чинили злочини, для яких немає вичерпливої назви в людському словнику.

«Наш народ не простить цих злочинів німецьким катам. Ми примусимо німецьких злочинців дати відповідь за всі їх злочинства!» — вказував товариш Сталін.

Вирок ухвалено тим чотирьом злочинцям, що сиділи на лаві підсудних. Їхня вина повністю встановлена для кожного зокрема. Кожен з них особисто і безпосередньо брав участь в шалених звірствах над радянськими людьми, в отруєнні газом «душогубок», у розстрілах, в застосуванні нелюдських катувань.

Вирок стосується і тих катів вищого рангу, які покищо, до пори до часу, ще лишаяються на волі і продовжують свою злочинну діяльність. Обергрупенмерзотник Дітріх і просто групенмерзотник Сімон, командири дивізій СС, що творили безчистства в Харкові, цілком викриті матеріалами судового слідства в ганебних розбійницьких злочинах, які караються смертною карою через повішення. До них д'їде черга.

На лаві підсудних в Харкові були ще головні розбійники. Головні ще

продовжують творити свою чорну справу. Суд незаперечно встановив фактами і документами, визнаннями підсудних і показами свідків, що виконання злочинних наказів гітлерівського уряду і верховного командування німецької армії аж ніяк не було механічним, вимушеним. Ні, Лангхельд, Ріц і Рецлав—це бездушні кати, які з розбійницькою заповідливістю, проявляючи ініціативу витончених садистів, виконували злочинні накази свого начальства, гітлерівської бандитської кліки. Всі вони—від генерала-бандита до ефрейтора-бандита—несуть сповна відповідальність за чорні свої злочинства.

Значення харківського процесу в тім, що він перед всім світом ще раз розкрив звиряче, мерзенне лице гітлерівської армії і довів, що вона повинна бути знищена, як несумісна з самим існуванням людства.

Лангхельд, Рецлав, Ріц типові для всього командного складу гітлерівської армії при всій різниці їх військового звання, їх службового стану, їх походження. Вони—жорстокі злочинці з однієї гітлерівської банди. Вони—учасники жорстоких злочинств. Це вони били до смерті радянських жінок, це вони розстрілювали радянських людей на краю могили, їх руки заплямовані кров'ю невинних дітей. Це вони домагалися жорстокими побоями неправдивих зізнань, це вони за фальшивими списками розстрілювали робітників.

Судовий процес в Харкові документальними, незаперечними даними встановив, що масове винищення мирного радянського населення було задумано, підготовлено, організовано керівними колами німецької фашистської партії і верховним командуванням гітлерівської армії. На службу цьому страхітливому плану масових убивств була поставлена пропаганда злочинного вчення про «вищі» і «нижчі» раси. Для вчинення цих страшних злочинств навчали спеціальні кадри катів і, швидше, для цієї ж мети була задумана і в масовому виробництві виготовлена «душогубка»—«газовий автомобіль», нелюдський, диявольський винахід, до якого дійти, додуматись могли тільки люди, що стали пірші за диких звірів.

Масове застосування «душогубок» в місцях, тимчасово загарбаних фашистсько-німецькими мерзотниками, цілком доведено, встановлено, злочинців названо на ім'я. Обер-бандит Хейнш, який виступив в даній справі як свідок, показав, що застосування «душогубок» провадиться з прямої вказівки кривавого ватажка фашистської банди Гітлера.

В «газових автомобілях» фашистські кати знищували малих дітей, знищували тільки тому, що це—радянські діти. В «газових автомобілях» знищувалось мирних громадян—жінок, стариків—і тільки тому, що це—радянські люди. Німецько-фашистські мерзотники організовували масові вбивства військовополонених червоноармійців. І це тому, що червоноармійці—сини радянського народу.

Страшні, незабутні картини, від яких холодне кров, пройшли перед судом. Самі німці—підсудні і свідки—докладно розповіли про те, як

холоднокровно і систематично були закатовані на смерть багато тисяч полонених червоноармійців у таборах, як німці спалили в Харкові госпіталь з тяжко пораненими радянськими бійцями. Сотні, тисячі радянських людей тинули в огні, гинули від задушення газом, тинули від нелюдських тортур і побоїв, від звірячих катувань.

Ці звірячі злочини—вираз розбійницько-людожерської політики знищення не німецьких народів. Це не садистські експеси окремих озвірілих німців. Це—програма, це—гітлеризм у дії. Це не тільки нахабна бандитська наруга над постановами міжнародних конвенцій, які вимагають охорони життя і законних інтересів мирного населення, які вимагають гуманного ставлення до військовополонених, це не тільки наруга над прийнятими і встановленими законами війни, це—зневажливість, це—знуцання з людської совісті, з справедливості, з норм елементарної моралі, з усього людства.

Гітлерівська розбійницька банда, понадіявшись на свою силу, поспішила «звільнити» себе від відповідальності, від переслідування і покарання. Вони хотіли довести, що не для них писані закони. Ні, всупереч їхній волі закони ведення війни, визнані культурним людством, існують незалежно від того, визнають їх чи не визнають карні злочинці, криваві бандити. Є справедливість. Є совість народів і, головне, є сила, могутніша, ніж сила гітлерівської воєнної машини. Є сила, невичерпна, непереборна, яка може забезпечити, вже забезпечує і забезпечить торжество справедливості і честі і здійснення суворой відплати. Ця сила—Червона Армія, яка промила німців під Москвою, під Сталінградом, на Дніпрі і буде трощити гітлерівські орди до цілковитого їх розпрому. Ця сила—армії наших союзників. Ця сила—бурхливий протест всіх волелюбних народів, які вимагають нещадної кари для злочинців. Ця сила—гнів поневолених народів, гнів, що розпалює партизанську війну, народно-визвольний рух в тилу гітлерівської армії.

Процес в Харкові показав, що змучені народи Європи діждуться і своєю діждуться години розправи над всією гітлерівською бандою. Уже справджуються і ще справдяться повною мірою пророчі слова товариша Сталіна, який сказав:

«Хай знають ці кати, що їм не втекти від відповідальності за свої злочини і не минути караючої руки замучених народів».

Нікуди не сховаються гітлерівські бандити. Навіть на краю світу дістане їх караючий меч правосуддя.

Німці-злочинці стали перед радянським судом за злочини, вчинені на окупованій радянській території. Їх судили за радянськими законами. Радянський суд справедливий. Він дав підсудним всі засоби оборони. Але що могли сказати ці злочинці? Вони замовкли, вони застигли в почутті тваринного страху перед силою закону.

Процес відбувся гласно і привселюдно. Випрок, проголошений судом радянського народу, короткий і ясний: смерть через повішення. Іншого вироку і не чекав радянський народ.

Героїчна боротьба Червоної Армії, її війська майстерність, її безмежна мужність поставили презрених злочинців на суд радянського народу. І сила нашої Червоної Армії, могутня сила радянського народу—запорука того, що не втече від нещадної кари жоден фашистський мерзотник, який зазіхнув на свободу, на честь радянського народу, не втече жоден убивця радянських мирних людей—жінок, стариків, дітей, не втече від лютої смерті жоден німець-звір, що спалював полонених поранених червоноармійців, що морив їх голодом в таборах смерті. І не втече від відповіді вся гітлерівська армія, вся гітлерівська Німеччина, яка впаде під могутніми об'єднаними ударами союзників з сходу, заходу і півдня.

Наближається година перемоги, наближається і година цілковитої відплати.

Смерть німецьким загарбникам, смерть фашистським нелюдам!

(Передова „Правды“ за 20 грудня 1943 р.).

СУД НАД ДУШОГУБАМИ

Київ, Харків, Полтава, колись такі веселі, з життєвою енергією, що біла через край, а тепер схожі на людей, які насилу видужують після виснажливої, тяжкої хвороби, зранені, змучені. Чудові будинки, потужні заводи, перетворені на руїни, на купи цегли і каміння... Білі українські села з кучерявими садками, з світлою тишею ставків, з високими «журавлями» біля колодязів, коло яких так мило і тепло брехали вечорами співучі жіночі голоси, — радянські села, з яких ворожа рука зробила пустелю...

Я бачив це, і це жахливе, і це кличе до священної помсти.

Але жахливіше за все, — зі мною погодяться всі, хто побував тепер на Україні, — не спалені будинки, не зруйновані заводи, не витоптані поля, не вирубані сади і ліси, — хоч і за це рахунок, який виставить Радянська країна німецьким негідникам, буде великий, — найжахливіше те, що робили німці з людьми. О, ці очі, які бачив я у Харкові, у Києві, — очі, в яких відбилась така мука, що немає для неї слів на людській мові, очі людей, яких день-у-день принижували, цькували, топтали, катували всіма можливими і неможливими фізичними і моральними тортурами, очі, що бачили смерть близьких, друзів, матерів, сестер, очі, самий спогад про які терзає серце наяву і уві сні!

Вони жили, кияни, харків'яни, полтавці, вони хотіли жити, вони боролись за своє існування і гідність, — і багато тисяч діждали того, про що думали і мріяли таємно і трепетно, — свого визволення з нестерпної німецької неволі. Але скільки треба пильної і любовної уваги до людини, щоб прогнати з очей людей, які побували у фашистському пеклі, відбиток пекельного полум'я!

Я згадав, я бачив перед собою ці сповнені нелюдської скорботи очі, читалоци обвинувальний висновок і звіти судових засідань в справі про злочинства німецько-фашистських загарбників у Харкові, про 30.000 людей, по-звірячому умертвлених німцями — носіями «нового порядку».

До чого дійшли на землі людиноподібні істоти, які дають на суді докладні, мерзенно-відверті зізнання про маленьку дитину, пристрелену тому, що вона не хотіла відірватися від трупа своєї матері, замордова-

ної у неї на очах, про раціональність використання «газових автомобілів»- «душогубок»!..

Наш священний обов'язок — справедлива відплата, смерть убивцям, винищення винищувачів. Три німці і один зрадник, які стоять нині в Харкові перед судом, бачать над собою караючий меч правосуддя. Але від цього меча не втечуть і всі кати, убивці і мучителі українського, білоруського, російського, — радянського народу... Їх спроби приховати сліди своїх злочинів — поквалливе спалення трупів, невдала конспірація з «газовими автомобілями» — тільки збільшують кількість і тягар доказів. «Правда-мста», за словом Шевченка, знайде цих брудних мерзотників, від найменшого виконавця до найбільшого натхненника, скрізь, знайде на краю землі!

Тільки довголітнім витравлюванням всього людського можна було виробити той отидний тип горили у німецькому мундирі, який називається фашистом, гестапівцем, есесівцем. Він говорить тією самою мовою, якою писав Шіллер. Він може для своїх підлих цілей вивчити і російську, і українську мову, але, по суті, у нього нема жодного слова, спільного з людиною. Всі поняття, якими ми дорожимо, в ім'я яких живемо, трудимось, боремось, йому абсолютно чужі. Він не просто глухий до них, — у нього нема органу для їх сприйняття. Він — не людина, і йому нема місця серед людей.

СУД ІДЕ!

Суд іде... За перегородкою сидять три азуратних німчики в зелених мундирах і четвертий — їх прихвостень, холуй, продажна пікура.

Ми всі розуміємо: справа не тільки в цій мерзотній четвірці, спійманий на гарячому. Ми всі це розуміємо. Але слухати перелік страшиливих злочинів і сидіти нерухомо так близько від цієї загородки, і мовчати, і дивитися на ці тупі, тваринячі морди — нестерпно важко.

Спокійно, товаришу... Краще не дивись поки на них. Краще відверни очі від цієї лави. І слухай. Не пропускай жодного слова. Запиши їх в своєму серці. Це ми говоримо один одному. Всі. Робітники, студенти, інженери, вчителі, письменники. Тому, що руки стискаються в кулаки. Тому, що хочеться підійти ближче, ще, ще ближче до цієї лави. Тому, що те, що ви зробили, німці, в Харкові, не забуде на віки вічні не тільки засланний кров'ю український народ. Всі народи Радянського Союзу, все чесне людство не простять цього вам, німці!

Дорога. По дорозі йдуть тисячі людей — жінок, дівчат, стариків, підлітків, малих дітей. Тут робітники, тут учені, тут музиканти. Одні тихо плачуть. Голосно — не можна. Тоді їх б'ють. Інші бредуть мовчки. Вони оніміли від страху й горя. Тягнуть на руках немовлят, домашній скарб, якісь подушки, якісь сковорідки. Ведуть під руки стариків... Куди ці люди йдуть? Самі не знають, куди... Німці викинули їх з домівок і зі свистом, з гиканням потнали на околицю Харкова, в бараки, обплутані колючим дротом. Вікна у бараках навмисне вибиті німецькими чоботищами. Холоднеча. Люди тремтять на брудній соломі. Немає хліба. Немає води. Жінка виповзла з конури, щоб зачерпнути пригорщу снігу і напоїти хвору дитину — її застрелили, і на снігу кров...

Існування страшене. Але все ж таки люди якось чіпляються і за це собаче життя. Треба дихати. Треба випримати. Червона Армія прийде. Вони потішають один одного. Вони зігрівають диханням дітей, діляться останніми крихтами хліба з стариками.

— Ми будемо жити... Виживемо... Ми хочемо жети, — шепчуть вони один одному.

Ні, німці не хочуть, щоб вони жили. Німці нахабно випихають їх з бараків і ведуть чорною долиною в башку, в Дробицький яр... Усіх

ведуть. І стариків, і школярів. Там виконана велетенська яма. Постріли. Цілу добу. Методично. Люди падають в яму...

Товариші, Дробицький яр — це страхітлива могила. Там закопані тисячі людських тіл, тисячі... Перед початком судового процесу я була в цій балці. Я бачила сліди дикої естрати: дитячу щелепу, дитячий блакитний пребіничик, черени матерів, кістки підлітків — ноги, дівочу пантофелю, уламок дідівської палиці, пудрики, хребці... Все це змішалося, все це виглядає з землі... Коли копнути глибше, — там тисячі великих і маленьких черепів. Ми стояли в цій долині. Вітер стогнав і плакав. І здавалося — це стогнуть згублені німцями радянські люди. І чути було тонкий дитячий плач. Ніби спід землі... Там, у землі — ляльки і м'ячки поруч з дитячими кістками...

Але це ще не все. Лісопарк, що в районі Сокольників — також величезна могила. Туди день-у-день, день-у-день гестапівці приводили мирних харківських промадан. Ліс кричав, корчився. Матері з дітьми на руках кидалися від дерева до дерева, шукаючи захисту. А на деревах — кров, мозок, закривавлені кланті одягу... Гестапівці з посмішкою виривали із рук матерів дітей, хапали їх за ноги і кидали живцем у яму... Гестапівці хапали українських дівчат за коси і стріляли в потилицю. Підлітки кричали: «Дядю! Гане! Дядю! Що ти? — Я життя хочу»... Підлітки видряпувались із ями. Німці їхали їх ногами знову в яму і закопували живими. І ворухицяся земля...

Гане Ріц! Чи не за вашим наказом замурували цих дітей? Ось він сидить — Ганс Ріц. Сидить тихо. А здається, що бігає з кутка в куток, як пацюк, що шукає виходу. Нема виходу, дітовбивце зі свастикою.

Весь Харків був у ті дні могилою. На всіх вулицях гойдалися тіла повішених. На всіх вулицях ішли облави. Як вовкодави кидалися мерзотники на жінок, на юнаків, на дівчат. Одних вивозили в Німеччину. Інших садовили в гестапо, а там мучили, били гумовими палицями, нагаями. Сотні харків'ян умирали на допитах.

Але і це ще не все. Цього було фашистським годовицям замало. Треба було швидше і якомога більше знищити радянських людей. Так наказав фіюрер. «Душогубки!» Ці отруйні сірі гадини приковзли й на Україну. Тільки тут їх німці називали «газовими автомобілями», або ще емоційніше — «газенвагенами». Ну ще б не привезти їх на Радянську Україну! Адже задушення людей «кисом вуглецю» такий зручний засіб розправи. Кілька хвилин — і канут... Швидко і акуратно. Почінецькому. На лаві підсудних сидить Рецлав Рейнгард. Він чудово командував харківськими «газенвагенами». Ви всі чули, читали обвинувальний висновок. Він так і сказав, ней виродок: «Масові естрати шляхом повішення і розстрілу здавалися для німецького командування надто клопіткими і повільними засобами». Він повторив те, що йому казали його хазяї і був з цим згодний. Без зайвих турбот! І легко замести сліди — досить лише швиденько вивезти з машини трупи і трупики, облити їх бензи-

ном і спалити. Гітлер дуже цінує акуратну роботу «газенвагенів». Треба лише менше базікати про це. Тоді ніхто нічого не знатиме.

Але ми дізналися про це. В Краснодарі, в Мінводах, в інших містах, у Харкові...

— Мамо, мамочко, іди швидше, а то машина піде без нас, — квапили дітлахи матерів, коли німці розчиняли перед ними пащу страшної пастки. Вони нічого не розуміли, ці діти...

— Гут, гут, — говорили німці, допомагаючи дітям влізти в «газенваген», — шнель, шнель... — І зачиняли дверцята. І включали мотор. А потім витягали звідти акуратно, за ніжки, дитячі трупики.

Ось цей, що сидить на лаві підсудних—Рецлав Рейнгард, цей благовидний німець в окулярах, наказував включати мотори...

І ось всіма цими способами — акуратно і неакуратно, клопотно й без клопоту — німецькі фашисти убили понад 30 тисяч харків'ян.

Вони не падали і військовополонених. Не для звіроподібних істот живе в світі закон, що забороняє жорстоке поводження з військовополоненими воїнами. Розстрілювали, спалювали, пькували тівчарками, морили голодом. І не тільки здорових, а поранених, хворих...

Важко сказати, що найдикише і найстрахливіше було вчинено гітлерівцями в Харкові. Все дике і все страхітливе.

Госпіталь, в якому лежать тяжко поранені бійці і офіцери Червоної Армії. Березневий день 1943 року. До госпіталю вдираються есесівці дивізії «Адольф Гітлер». Вони підпалили приміщення. Вогонь охопив обидва поверхи. В полум'ї метушаться беззахисні поранені воїни. Багато хто з них навіть не можуть підвестися—вогонь пожирає їх просто на ліжках. Спалахують костури. Чіпляючись за ці палаючі костури, наші бійці, наші рідні брати кидаються до вікон. Мерзотники-есесівці стріляють у них. Я була в цьому будинку. Бачила обгорілі людські кістки. На залізному ліжку — рештки людини, бійця. Ось так він лежав... Ось так він згорів... Череп. Кістки піг, рук. Чорні, засохлі шматки тіла. Чий це брат? Чий це чоловік? Син? Його спалили живцем гітлерівські звірі. Це ще вкладається в голову. Від цього сизіє душа.

Вільгельм Лангхельд, так це було? Так, це було саме так. Ось він сидить праворуч—Вільгельм Лангхельд. Ось він вийняв носову хусточку і сякається. Як сміє, як може жити він після всього цього! Адже йому відомо, що німці спалили тут, на вулиці Трінклера, сотні поранених бійців і командирів Червоної Армії.

Тепер ви розумієте, чому всім, хто прийшов у залу судового засідання, так важко дивитись спокійно на цю лаву підсудних, за якою сопуть ці три чистеньких німчики і четвертий—іудушка, зрадник Батьківщини, гнила лакейська душа.

З вуст молодих робітників і старих учених, з вуст командирів і жінок, які присутні в залі і слухають обвинувальний висновок, мимоволі виривається стогін ненависті. Але треба сидіти тихо. Треба володіти

собою так, як володіють собою судді й прокурор... Чітко, спокійно, ввічливо бренять їх голоси, коли вони звертаються до німців підсудних.

І, прислухаючись до слів обвинувального висновку, ти розумієш, що справа не тільки в цих трьох фріцах, у яких зараз гідко тремтять щелепи і трусяться жижки. Хіба ми судимо тільки Рецлава Рейнгарда, Ганса Ріца, Вільгельма Лангхельда?

На лаві підсудних невидимо вовтузиться вся ця гітлерівська навалоч, що звирівувала на Харківщині. І командир дивізії СС «Адольф Гітлер» — Дітріх, і командир дивізії СС «Мертва голова» — Сімон, і начальник Харківської «зондеркоманди» Ханеб'іттер, і вся решта ватажків вочей зграї. Не заховаєтесь ніде! Не втечете від суду народів. Ось — ви! Ось — ваша система, ваш звичай. Усі бачать. Уся велика Радянська українська держава вас бачить. І весь Радянський Союз вас бачить. І весь світ.

За вашими спинами ховається звіряча морда головного ката — Гітлера. Пасмо волосся прилипло до його спитілого лоба. Він поправляє його пальцями, заюшеними кров'ю українських дітей. Ці пальці починають тремтіти. Бігають очі. Тхір з закритавленою мордочкою. Кат!

Спокійно, товаришу. Стисни зуби. Потерпи трохи. Час відплати близький. Слухай уважно. Не пропускай жодного слова. Ті, кого спалено, ті, кого задушено, замучено, розстріляно, не можуть прийти сюди. Вони прийшли б. Тисячі їх, старих і малих, прийшли б і стали навколо цієї лави... Але вони не можуть прийти. Від них залишились кістки... Хай все розкажуть свідки. Хай все розкажуть самі німці. Хай вони все розкажуть самі українському народові і всім народам Радянського Союзу. **Хто і чого їх вчив, і як вони виконували ці криваві, безсоромні накази.**

Суд іде!

КАТИ

Вільгельм Лангхельд — рудий, заклавіни руки за спину, погойдуючись, розповідає розміреним голосом звичайну — з його точки зору — сіреньку службову історію.

До війни служив у Франкфурті в міській управі, там були свої світлі і темні сторони, під час війни завідував концтабором, і тут були свої труднощі. Коли б на місце людей, з якими оперував, підставити йому четвероногих, — все обійшлося б тихо і мирно. Так він думає, тойдуючись, чорт йому підсунув таку клопітну роботу, за яку доводиться відповідати на суді.

У таборі військовополонених не було випадків втечі. Теоретично вони повинні бути. Немоżliво, щоб червоноармійці не робили спроб втекти з табору. І начальство так само думало і вже сушилось: «Що ж це ви там дрімаєте, капітане Лангхельд!».

Далі — буденна німецька логіка. Лангхельд заводить собі товсту палицю, хапає першого-ліпшого військовополоненого червоноармійця і за добрим середньовічним люренберзьким звичаєм починає вибивати з нього таємні думки. «Я бив його, поки він не упав непритомний. Але протоколу він все таки не підписав». Довелося сфабрикувати протокол про вигадану втечу червоноармійців, знову таки перших-ліпших, що спали на думку капітанові Лангхельду.

Після сніданку він, як ревний служака, поїхав глянути, як буде виконано його наказ. Фельдфебель з німецькою акуратністю бездоганно застрелив в потилицю одного за одним відібраних двадцять військовополонених росіян, винних тільки в тому, що вони належали до раси, яка за фашистською «теорією» підлягала поголовному знищенню.

Далі — служба вимагала ревності, німецька логіка вимагала встановлення зв'язку військовополонених червоноармійців з невлотимим страхом — партизанами. Капітан Лангхельд хапає знову таки перших-ліпших жінок біля огорожі концтабору і починає їх допитувати з допомогою шомполів до цілковитої їх непритомності. Одна з жінок була з дитиною, яка під час катування матері забилася в куток і спостерігала з відчаєм за тим, що чинили над її матір'ю. Під ранок мати померла, а дитину, що чіплялася за її руки, застрелив «жалісливий» ефрейтор.

Крім справ у концтаборах, де працював Лангхельд, бували і розваги: начальство (тобто сам Лангхельд) дозволяло військовополоненим запалювати вогнища, щоб потітися, а коли росіяни запалювали вогнища, німці по них стріляли. Або зривали з військовополонених кашкети і кидали в заборонену зону, росіянин щоповзе за кашкетом, німці в нього стріляють.

«Як у дичину» — всі ці кримінальні з нашої точки зору і буденно-службові — з точки зору Лангхельда — вчинки логічно випливали із загальної основної ідеї: «необхідно всіма способами зменшати кількість не німецьких людей, щоб німцям легше утвердити свою владу».

Убивати росіян дозволено було всім, аж до нижнього чину, і своїм виглядом, червоним обличчям без губів і спокійними відповідями Лангхельд ніби твердить: повірте мені, панове судді, я чесний і порядний нормальний франкфуртський міщанин і, хоч і убив особисто біля ста росіян, але — самі розумієте: служба, робота, обов'язок перед фюрером. Ось оце і жахливе в цьому рудому німці.

Другим відповідає відсудний Ганс Ріц, з великим черепом, кирпатим носиком. З початку кусає губи, — соромно йому, чи що. В кінці допиту йому, справді, стало дуже соромно. Він син професора, вчився в університеті на юридичному і займався музикою. Але, як видно, Моцарт в ньому не наклеювався, і він записався до гітлерівської молоді. Палаша його також, щоб не втратити кафедру, став нацистом.

Інакше кажучи, батько і син сприйняли вчення Гітлера про завдання німецької раси, що полягають у планомірному знищенні інших рас і, в першу чергу, слов'янської. В 1943 році Ганса Ріца відірвали від юриспруденції і музики, мобілізували за тотальною, і він, залишивши домашнє гніздечко, опинився в Харкові у самій гущі реалізації вчення Гітлера.

Цілий місяць він прожив тут, як спостерігач життя. Треба як було, біс його бери, дістати справжній гарт. У Харкові він приходить до свого знайомого лейтенанта Якобе і застає його страшенно заколотаним: Якобе раз-у-раз дзвонить телефоном і віддає накази. У нього неймовірно багато роботи і неймовірно багато заарештованих, але, говорить він другові Гансу, у нас є спеціальний метод, який допоможе нам швидко очисити тюрми. Метод цей — «газовий автомобіль». Дошпитливий Ганс кивається попросити показати йому чудодійну машину.

І ось вони спускаються у двір, де стоїть «душогубка», і, на щастя Ганса, якраз у неї вантажать росіян. На нього справляють сильне враження їхні побиті до крові обличчя, скуйовджене волосся, подертій одяг. Але, що вдієш, це ті, яких німецькій расі доводиться знищувати. Інший його приятель — майор Хансбінтер пропонує йому ще привабливіше видовище: розстріл трьох тисяч росіян біля села Подворки. Цікавий Ганс поспішає туди на машині.

Чудовий український день початку червня, зелений моріжок, жит-

терадісні офіцери, жарти, дим сигар. Друзі випізають з машин. Хане-біттер наказує поділити партію трьохсот росіян, призначених цього дня на розстріл, на невеликі групи і почати операцію. Ганс яскраво запам'ятав одну жінку, яка все намагалась прикрити своїм тілом дитину, але не їй не вдалось, прострелили її і дитину.

Нарешті, майор Ханебіттер говорить йому: «Мій друже, покажіть, що ви мужчина», і німецькі очі у нього стають холодно допитливими. Так, принаймні, здається Гансу. Грім і блискавка, справді треба бути мужчиною. Ганс бере у есесівця автомат, йде по зеленому моріжку до групи росіян, що зомлівають на краю ями, і скоптує їх з автомата. На запитання суду, як же він, Ганс Ріц, все ж опіює такий свій вчинок добровільного ката, — Ганс Ріц, вагаючись відповів:

«Я не міг чинити інакше, майор Ханебіттер міг би про мене погано подумати».

Ось і університет, і зайняття музикою, і професорська сім'я, — все відскочило від совісті Ганса Ріца, як горох від стіни. Даремно його вчили гуманітарним наукам і музиці.

Стверджую, що такого морального падіння я ще не бачив. Це — атрофія совісті.

ДУШОГУБИ

Тільки годин тому ми почули: «суд іде». Не тайтимусь, давно я ждав цих слів. Я ждав їх у Франції, дивлячись біля Орлеана на трупи жінок і дітей. Я ждав їх у Росії, дивлячись на попелища міст, на шибенниці, на розкопки, коли з ровів витягали дитячі тіла і разом з ними поламані ляльки.

«Суд іде» — за цими словами знурудувалося людство. Недавно Сталін, Рузвельт, Черчілль заявили, що злочинці не втечуть від кари. Сьогодні ми бачимо перше застосування високої Декларації.

На лаві підсудних три німці. Вони у військовій формі, але хто назве їх солдатами? Це професіональні кати. Капітан Вільгельм Лангхельд не мало бачив на своєму віку. Йому 52 роки. Він брав участь у першій світовій війні. Це професор катівні. Певне на нього з пошаною дивився молоденький есесівський офіцер Ганс Рін. У нього тільки пробівають вусики. Але він показав себе спиритним учнем. Він швидко опанував майстерність катувань. Третій підсудний за званням ефрейтор, але цей ефрейтор особливого типу: він служив у таємній польовій поліції. Перед револьвером і автоматом він віддавав перевагу «душоубіці»: машині, що задушує людей, — це прихильник прогресу, він хотів страчувати за конвеєром.

В обвинувальному акті перелічено інших винуватців харківських злочинств, серед них командири есесівських дивізій «Адольф Гітлер» і «Мертва голова». Їх ще не спіймали, але навряд чи вони сьогодні спокійно заснуть: лише куля може їх врятувати від суду.

Дивлячись на лаву підсудних, я начебто бачу на ній Гітлера. Надто тісно сплетені слова фюрера з ділами його підданих. Обвинувальний акт наводить зізнання одного інтересного свідка. Це визначний есесівець Георг Хейніш, колишній заступник начальника штабу Гесса, що потрапив у полон. Він розповідає, як у серпні місяці 1943 року поблизу міста Ровно 28 німецьких комісарів зібралися на нараду, присвячену такому питанню: відступавши, німці мусять убити якомога більше мирних громадян Росії.

У кожну армію може затесатися мародер чи садист. Але те, що роблять офіцери і солдати Гітлера, це не експеси, це патологія, це вико-

напня державного плану, опрацьованого Гітлером, магнатами Рура, баронами, генералами рейхсвера і скріпленого послухом німецького народу. Сьогодні почався суд не лише над трьома катями, а й над усією гітлерівською Німеччиною. Ці троє—перші, але вони не останні. Правий суд здійсниться.

Чи розуміють підсудні все значення процесу? Можливо вони думають: ми не зробили нічого особливого: як усі вішали, як усі били шомполами і кидали в «душогубку»... Їх судять привселюдно, за законами

Розкопки розстріляних німецькими окупантами радянських громадян у кількості 435 чоловік в колишньому Стрілечанському монастирі, Липецького району, Харківської області.

радянської республіки. Вони зможуть оборонятися. Є в них і оборонці. Але що зможуть сказати для свого виправдання ці мерзеньні вбивці?..

Тут, у Харкові, кожен камінь волає про страшні злочинства німців. Проти будинку, де я зушинився, сквер, на деревах ще видно обривки вірвовок: тут німці вішали. Навколо міста яри, там закопані трупи тридцяти тисяч мирних харків'ян, убитих німцями.

Я зустрів у Харкові жінку Марію Сокол. Разом з іншими євреями її відправили на тракторний завод. Вона втекла звідти, багато днів їгла в сорокаградусний мороз степом, з відморожених ніг сочився гній, у неї ампутовані пальці на обох ногах. Ось уривок з її розповіді:

«Я пішла в сусідній барак. Звідти напередодні всіх вивезли на розстріл. Я побачила жахливу картину: мертві люди, посуд, пух з подушок, їжа, кал, все було перемішане. В кутику на постелі лежала мертва жінка, опустивши руку. Маленька дитинка ссала її мертвий палець. Наступного дня мали розстріляти і нас—остаттній барак. Пізно увечері привели молоду жінку, вагітну. Коли вона довідалась, що вранці її уб'ють, вона почала родити. Дитина народилася перед тим, як прийшли кати»...

Так, німці стратили це немовля, якому було від народження дві години. Чому? Тому, що Гітлер установив, а німці повірили: є вищі і нижчі раси... В лісопарку закопували живими дітей—росіян і українців. З лікарень вивезли хворих у «душогубках» і убивали газами. Однаково старанно німці убивали росіян, євреїв, українців, учених з світовим ім'ям і чорноробів, вчителюк і лікарів, паралізованих старих жінок і немовлят.

Це було в Харкові... Ми знаємо, що це було і в Краснодарі і в Смоленську, і в Орлі, і в Києві, і в сотнях інших міст. Це не окремий випадок. Це німецька політика. Вони гордяться «газенваген» — машинами для знищення гуртом беззахисних людей. Вони люблять «колоссаль», з допомогою «душогубок» вони вбивають за 10 хвилин тисячі дітей. «Душогубка» не кустарний витвір якогось там гестапівця — це «таємна зброя» гітлерівської Німеччини.

Я бачу в залі суду скорботні обличчя: це рідні замучених. А франтуватий молокосос Ганс Ріц чепуриться. Вільгельм Лангхельд, фахівець в справі допитів з тортурами, недовірливо озирається. Він, як видно, не може зрозуміти, як трапилось, що він, арієць, напівбог, кат, який не випускав з рук нагая, опинився на лаві підсудних.

Усі встають. Суд іде.

Слухайте, народи, що потрапили в гітлерівську катівню. Вам тепер недовго мучитись. Суд іде! Слухай і тремти, країна-душогубка. Тобі уже недовго убивати. Суд іде!

З ЗАЛИ СУДУ

Ось він стоїть в сліпучому освітленні прожекторів, під уважними, допитливими поглядами людей, показовий, сучасний німець, один з тих, хто є підпорою гітлерівського режиму. Його звуть Вільгельм Лангхельд, він капітан, старий офіцер, учасник першої світової війни. Борт його мундира оздоблений стрічкою. У нього була репутація старанного офіцера. Він розстрілював радянських людей, катував жінок, морив голодом полонених. Він чинив усі ті мерзоти, яких Гітлер вимагає від своїх підлеглих, чинив ці мерзоти охоче, ні хвилини не думаючи про те, погано це чи добре, не турбуючи себе ані трохи думкою про відповідальність.

На довгастому пухлому обличчі Лангхельда — маленькі, тривожно кліпаючі очі. Рудий пух прилизаний на голові. Його голос позбавлений виразності. Він розповідає про себе жахливі речі — про те, як він забив на смерть її в чому неповинну молоду радянську жінку, і дитина, її син, забившись у куток, з жахом дивилась на те, як катують її матір, а він бив і бив, поки скривавлену, знепритомнілу жінку не викинули за двері. Вона вмерла наступного дня. А дитина, що сталося з дитиною? — запитують його. І він говорить все таким же байдужим, позбавленим виразності голосом, що дитина не хотіла відірватися від трупу матері, і дитину пристрелили.

Великий зал слухає його не ворухаючись, заціпенівши з жаху, і тільки він один спокійний, діловитий, точний у висловах і говорить про це, наче у бакалійній лармниці обмірковують питання про цісування товару. Його запитують, скільки він особисто убив, закатував невинних радянських людей, і він дуже діловито зводить до стелі свої маленькі свинячі очі, щось підраховує про себе і потім говорить своїм голосом ретельного прикажчика, що, на жаль, зараз точно не може сказати, але приблизно, так би мовити, орієнтовно, він замордував, розстріляв, знищив чоловік сто. Цей немолодий німець хотів би тепер удати з себе фашиста, що покався. Він знаходить для цього деякі лицемірні слова. Він не може знайти для цього скількинебудь правдоподібного топу. Він охоче став катом, і вбивство увійшло в плоть і кров його. Він став гітлерівцем, тому що куца, первісно-дикунська думка

про право німців знищувати всі інші народи прийшла якраз до обсягу його черепа.

Людожер п'єтерих часів знав тільки одне — що можна, треба, що дозволено і добропристойно з'їсти людину з іншого роду, з іншого племені. Німець — людожер XX віку, вишколений Гітлером, знає лише те, що німці можуть, повинні знищувати інших. Вони — «вища раса».

Представник ось цієї «вищої раси» стоїть перед радянськими суддями. Звичайно, він нічого не розуміє. Чому його не б'ють, чому його не катують, чому йому дають говорити все, що він хоче? Тепер він намагається врятувати своє життя відвертими зізнаннями про свою діяльність. Його охопило почуття тваринного страху, але він не може відчути сорому і каяття. Його начальники вимагали, щоб він знайшов невольників радянських партизанів, щоб він наводив твердий порядок. Але що він міг зробити — ця тупа людина з маленькими свинячими кліпаючими очима? Він спокійно убивавні в чому неповинних радянських людей і видавав їх за підозрілих, що готують втечу. Він діловито провокував вигадати «злочини», користуючись цілковитою безкарністю убивства, грабежу, найпідлішого насильства в німецькій бандитській армії.

Лангхельд — жаклива фігура. В його особі — межа того здичавіння, до якого дійшла гітлерівська Німеччина, коли в німцеві уже нічого не лишилось людського, крім зовнішнього вигляду. Лангхельд — це Гітлер в масштабі однієї катівні. Якби на лаві підсудних сидів замість Лангхельда Гітлер, він нічого не сказав би іншого. Лангхельд, опинившись у ставці верховного німецького командування, повторив би, що німці — вища раса і вони можуть і повинні знищувати всіх інших. Лангхельд говорить по-німецькому. Його перекладають на російську мову. Слова можна перекласти. Але неможливо на людську мову перекласти почуття Лангхельда. Звичайно, гітлерівські німці це не особлива раса, але це особлива порода двоногих, вихована в особливих умовах пугучого здичавіння. Це — небезпечна порода. Її треба знищити, злашкодити в інтересах людства і людяності.

КАТИ

Аж ось вони, сидять... І як підсудних лава
тримає їх тіла, прокляті та чужі...
Їх брови, як п'явки, їх очі, як ножі,
а в тих очах — одчай і ненависть кривава...

В них безлічі смертей... Горять то рідних душі
в пекельнім їх огні, відбиті до кінця
в зіницях хижих їх... Сидять, прогнилі туші...
Ногами смрадними топтали ви серця

невинних жертв своїх, живих шпурляли в ями,
з обіймів матерів, смугленьких дитинчат...
І от, попалися... Ви — тіні вже, ви плями,
потвори чорних днів, що наплотив вас гад.

Це судимо вас ми, живі, і ті, що впали
од ваших лютих рук, од ваших синіх жал...
Я знаю, що петлі, петлі для вас замало
за всю пролиту кров, тортур зміїний шал,

за всіх задушених, за спалених, за вбитих,
за всіх порубаних, посічених у темі
гестапівських льохів... Я б вас, катів неситих,
віками б мордував!.. Як привиди німі,

в морях ненависті ви сидите, прокляті,
і ще говорите, та ваші голоси
пливуть оманами повз дула автоматів,
і гидко слухать вас в саду життя й краси...

Ви вдерлися в цей сад, багато ви зрубали
розкішливих дерев, стоптали ви квіток
без міри і числа... Ви волею Ваала
вповзли в наш світлий рай... Але тепер кісток

вам не зібрать уже, і тим, що ми женемо
на захід огняний, таким же, як і ви,
з садів потоптаних священного Едема...
Все менш і менш усе двоногї черви,

що тане од огню мечів багряносяйних,
як морок, як туман... Їх ваша доля жде.
Вони не утечуть нікуди і ніде, —
скрізь знайде їх наш суд: і у степах безкрайніх,

і в голубих морях, і в неба вишині,
і під водою, і скрізь. Усіх одна дорога,
в нікуди і в ніде, химери навісні,
чекає гнівно вас... А нам засяють дні

над вами, що наш меч до одного розкрає...
Ми підемо вперед, бо інших нам дорог
і не було й нема... Тремти ж, зміїна зграє,
це судить вас народ в дні наших перемог!

ВАРВАРИ

Третій підсудний — Рейнгард Рецлав — берлінець, з берлінською особливою понурою вимовою, якою вони дуже пишляються, хоч вона нестерпна для слуху. А втім, в голосі у Рецлава меланхолія, а коли він доходить у розповідях до великої крові, то вчувається навіть і сум.

Він хитріший за тих двох. В його біографії є дещо таке, що він лишає в тумані. Приміром, у нього середня освіта, по службі він людина маленька, перед війною завідував розсиланням газет у Франкфурті. І чомусь він потрапляє до винятково важливої школи, в батальйон особливого призначення «Альтенбург», де всього коло 200 чоловік підготовляється до керівної роботи в таємній поліції.

В сірому обличчі його з опущеними кутками злого рота, з тупим підборіддям є щось таке навіть «баб'яче», окуляри в чорній оправі хочають вираз очей, але, коли мені довелося близько проходити повз лави підсудних, він, наче голкою, кольнув очима.

Схоже, що він міцна кісточка, і ось на таких сірознеособлених людях і будувався, і стояв гітлерівський режим. Йому тридцять шість років, життя його склалося між двома вибухами німецької агресії 14 і 39 років, ні чинів, ні капіталів він не нажив через сірість свою, звичайне було життя — мурашине. Але він був німцем, берлінцем, і, як німець, особливо берлінець, потенціальним агресором.

І ось, домігшись прийняття в батальйон «Альтенбург», він слухає там лекції про завдання вищої німецької раси, які полягають у запровадженні «нового порядку» в Європі та на Сході і у винищенні нижчої слов'янської раси, призначеної гітлерівцями до знищення. Ось чим на чинений цей берлінець, газетний розсильний, для якого в одноманітності сірого життя враз відкрилася така перспектива: панування, власть і грабунок у світовому масштабі. Але розкішний грабунок не вдавсь, і Рецлав з кротною печаллю відповідає на запитання суддів: «Так, так, мордував і вбивав, як усі».

— Отже ви, Рецлав, у цьому батальйоні особливого призначення готувалися бути катом? — Так, так, — відповідає він з готовністю, — так можна сказати.

Потрапивши після випуску з батальйону в Житомир, він побачив, як застосовуються на практиці найновіші методи допиту ні в чому не-

новинних громадян. Їх відразу ж починають «обробляти» гумовими палицями. Тих, хто зізнається в минимих, тут же сфальсифікованих вчинках, розстрілюють. Тих, хто не зізнається, теж розстрілюють. Все це дуже логічно з точки зору вищої німецької раси.

На запитання, чи піддавав він заарештованих такій «обробці», Рецлав зажурено підтверджує: «Так, так, доводилось, це було необхідно, щоб добитися зізнання». Йому треба було сфабрикувати справу про партизанів. Він узяв для допиту двох робітників з Харківського трак-

Розкопки розстріляних німецькими окупантами радянських громадян у Харківському лісопарку. Розстріляно близько 2.000 чоловік.

торного заводу. Нормальна розмова з ними не дала бажаних наслідків. Тоді Рецлав позичив у фельдфебеля гумову палицю, якою той звичайно користувався для допитів, і поговорив з цими робітниками вже з допомогою гуми. Але вони знову таки нічого не сказали.

Рецлав не знав, що діяти з упертими росіянами. В кабінет до нього зайшов начальник, як видно, — орел, бо, оцінивши обстановку, тільки чмихнув носом: «Треба бути більш винахідливим, Рецлав. Гляньте — у цього росіянина чудова борода, висмикніть її. А цього поколіть голками».

Дякую вам, начальнику, — відповів відданий ідеї величності німецької раси Рейнгард Рецлав, — я скористаюсь вашою порадою.

— Ну, і що ж, чи виконали ви цю пораду? — запитали його на суді. — Так, я висмикнув волосся з бороди одного, а другого трохи поколов голкою, але, мабуть, я недосить був жорстокий, — відповідає він зі стриманою скромністю, — мені так і не пощастило добитися від них зізнання.

Він пішов легшим шляхом, заарештував на вибір за списком п'ятнадцять чоловік робітників тракторного заводу і розстріляв їх. Він докладно, наче про найновіший технічний винахід, розповідає про роботу «газового автомобіля» або «душогубки», про те, як він викликав людей з тюремних камер і вони вишикувалися в коридорі, а він оголошував їм, що їх всього лише переводять в інше місце.

Приречені на смерть, нічого ще не знаючи, спускалися у двір, де стояв темносірий закритий, без віконць, автомобіль з широко розчиненими задніми дверцятами. Серед призначених до вантаження були і літні люди, і жінки, і діти. Дехто з них здогадувався, що це саме і є «душогубка», і кричав: «Нас везуть на смерть». Починалися крики і плач, жінки кидалися на коліна і благали повернути їх в тюрму. Солдати прикладами й стусанами заганяли руських людей в автомобіль.

Одна жінка з немовлям кинулася і подряпала офіцеру СД обличчя, її тут же застрелили і разом з дитиною шпурнули в автомобіль.

Нарешті, герметичні дверцята зачинялись, автомобіль рушав, вихлопні гази поворотом ручки біля шофера переключались всередину машини. І за кілька хвилин там припинялись крики, тупіт ніг і стогони. Рецлав супроводжував «душогубку» до бараків на тракторному заводі, трупи вивантажувались з автомобіля в один з бараків, коли барак наповнювався, трупи обливали бензином і спалювали.

— Скільки ви особисто, Рецлав, убили російських громадян? — Після невеликої паузи, прибравши, наче морська свинка, підборіддя, він відповідає: — В «газовому автомобілі» я убив сорок чоловік, крім того я брав участь у масових розстрілах.

На цьому можна закінчити невдалу кар'єру німецького обивателя, цього нового Фауста двадцятого століття, що продав свою сіреньку душу Гітлерові заради насолоди, на зразок тих, що їх розповідали на суді ці три підсудні.

«Так, зараз невесело бути німцем», — говорить свідок архітектор Карл Кош, військовополонений сапер, у розпачі піднявши обличчя перед мікрофоном. «Я соромлюсь того, що служив, як солдат, націстському прапорові. Націзм ховав своє обличчя під маскою обману. Але війна зірвала маску. Кров і кров супроводжує весь цей гітлерівський трест. Гітлерівці святкують тризну крові всюди, де з'являються. Вінцем їх варварства є «газовий автомобіль».

«Газовий автомобіль» окреслюється чимраз ясніше в процесі суду. «З цієї машинкою ми встановимо світовий порядок», — говорить шофер однієї з таких «душогубок», якого зустрів свідок Карл Кош на

дорозі позаторишнього літа. «Ось скоро будемо в Москві, і тоді мені прибавиться акордна додаткова робота для моєї машини». Цей гуморист німець - шофер закоханий у свою «душогубку». «Ось вона, матінка, виведе нас, німців, на верстовий шлях».

Але повне значення «душогубки», як дуже великого політичного фактора, розкривається під час допиту свідка Хейніша. Перед мікрофоном стає неймовірно міцна, середня на зріст сорокалітня людина, в добре зшитому гороховому френчі, без погонів і орденів, які він загубив, коли під Мелітополем несподівано для себе примчав на автомобілі до червоноармійців. Хейніш — полковник, надіст з часу заснування гітлерівської партії, був заступником начальника штабу Гесса.

В Мелітополі Хейніш був начальником округи. У нього жирна низька частина обличчя, і, коли він говорить гавкаючим хрипким голосом, його губи, щоким і підборіддя ходять ходором, одначе, товсті пальці опущеної руки його шанобливо, ніби притримуючи гвинтівку на караулі, і навіть трохи тремтячи, притиснуті до лампасів горохового галіфе. Він повідомляє судові, що восени 1942 року була нарада між Гітлером, Гімлером та начальником СД Кальтербрунером, на якій було вирішено взятися до знищення непотрібної німцям частини населення окупованих областей.

Звідси почалося широке застосування газових «душогубок», як спрощеного і полегшеного способу для масового винищення людей. Почато також отруєння в особливих лазнях, куди людей відправляють ніби для того, щоб вони помилися, та щоб продезинфікувати одяг. Люди роздягаються наголо в бараці—передбаннику і переходять в барак—мильню, але там замість пари і гарячої води пускають смертельний газ. Умерівлених виволікають і спалюють в третьому бараці— в особливих печах місткістю до 200 чоловік.

Такі лазні збудовано в концтаборах, у Німеччині. За нашими відомостями, вони є також і на Україні. Хейніш повідомляє судові, що цього літа передбачалося швидко розбити російську армію, і тому, що тримати в покорі російський народ було дуже важко, то Гітлер наказав нещадно застосовувати репресивні заходи до цивільного населення окупованих областей, щоб якомога більше послабити силу народу в спосіб зменшення числа людей.

Великі битви під Курськом, на Десні, на Азовському морі і на Дніпрі переплутали всі плани Гітлера. Один з визначних чиновників його стоїть перед мікрофоном і розповідає нам про секрети свого хазяїна.

ПРИМІТКА ДО ПАРАГРАФУ

Дітей віком від шести до дванадцяти років женуть конвеєром до глибокого піщаного кар'єру. Ніхто, ні мати, ні бабуся, не проводить їх: вони самотні пуг, під цим байдужим небом. Там, на краю кар'єру трудиться довготелесий здоровило в есесівській пілотці. Він буде сходити, якими ще вище піднімається Німеччина до свого світового панування. Кожна дитина — приступець. Їх пройдено мільон, мільярд їх лежить попереду. Треба раціонально витрачати німецьку силу, щоб її вистачило на всіх. Німець добре привчився до своєї роботи, він діє одночасно усім тілом, як добрий аутсбурзький верстат, де жодний рух не пропадає марно, — навіть погляд, немов удар молотом, що на мить примушує ціпеніти дитину. Пачка пострілів, удар коліном у плече, і, вбивши голову, дітки самі падають, немов дрова, в дитячу братську могилу.

У цього «трудівника» ще лишається час перезарядити магазин автомата, поки підходить на розвантаження інший фургон з дітьми. Робота не важка і безпечна, діти беззбройні. Фюрер повісить йому за це на ший медаль на муаровій стрічці. «Дядечку, не треба мене, не треба, — кричить дівчинка на високій ноті. — Я боюсь, дядечку». А всім, вони всі кричать так, вже така їх справа, і він далі крошить їх смертною свинцевою росою.

Тобі не здається, читачу, що дитячою кров'ю віддрукована газетна сторінка про процес? І якщо тільки ти робиш не руйництво, не гармату, не снаряд, тоді відклади набік свою роботу і озбройся мужністю, не мружачись, глянь в обличчя цієї дівчинки, яку скинули в кар'єр смерті. І повтори про себе її слова: — Дядечку, я боюсь.

І коли не поймаються сльозою твої очі, не стиснуться кулак від болю, повтори двічі цей передсмертний зойк безневинної дівчинки. І ти побачиш її, ніби навч, її розширені жахом очі, її худеньку пробиту кулею шийку. І ти побачиш, що у неї лише твоєї любові доньки. І ти зрозумієш, що ще багато треба не спати ночей, стріляти, жертвувати кров'ю і потом. І якщо нічого не буде з тебе під руками, ти вирвеш серце з себе, щоб кинути його в мерзотника з автоматом. Бо можна убити і серцем, коли воно скам'яніє від ненависті.

Усе тут розказане — не белетристична вільність, все це — правда. Це сталося у серпні 1942 року в станиці Нижнє-Чирськй: саме так відбувалося там «розвантаження» дитячої лікарні, і так хотіли німці розвантажити світ від усіх не німецьких дітей. Усього там було 900 дітей. Їх відвіз до місця страти шофер—зрадник свого народу Михайло Буланов, покищо живе пахло. Він зробив багато рейсів того дня, йому доводилося і самому підтягувати і ставити дітей під дуло есесівця. Ось він суєвірно поглядає на свої руки, можливо, пригадуючи, як були вони тоді дитячими нігтиками подряпані, бо взагалі воли йшли неохоче, — так висловився сьогодні на засіданні суду офіцер німецької армії Лангхельд. Він, певно, дуже стомився того гарячого дня, Буланов. Але дитячий крик: «Дядечку, я боюся», він запам'ятав. Значить, це голосніше за автоматну стрільбу—це німатус вуха йому й тепер, коли він хусткою витирає зрошені сльозою очі. Значить, цього приглушити немає чим. Але який ні з чим незрівнянної сили має бути факт, щоб викликати сльозу у ката!

Видається страхотливим, що про все це підсудні говорять спокійно, без хвилювання, сірим, буденним голосом, — здається, пролите пиво викликало б у них більше жалю. Ось, приміром, допит Лангхельда. Ця п'ятдесятидворічна комаха має досить молодий вигляд. У нього є онуки в Німеччині, і, певно, він ще сподівається на старість біля тихого хатнього вогнища розповісти їм дещо з своїх бойових пригод у Росії. Він відкашлюється, щоб свіжіше звучав голос, коли тоном ученого, який повідомляє на корпоративному засіданні про наукову повинну, він розповідає про «душогубку» — «газенваген», його пропускну спроможність, його будову, про те, як цікаво розстрілювати полонених з дрібнокаліберних пвнтівок, — бо однієї жертви при цьому вистачило їм надовго, — та про інше. До речі, це був винахід одного штурмбанн-фюрера, доктора Ханебіттера, видимо, доброго стрільця по живих мішенях.

Взагалі, випадає в око, що в ролі організаторів масового винищення мирного населення дуже часто подвизаються німці з медичною освітою: медфельдшери, лікарі. Очевидно, на катів в Німеччині призначають переважно громадяни з лікарськими дипломами. Такі діють витонченіше, болючіше і майстерніше. На лаві підсудних цей Ханебіттер покищо не сидить. Лангхельд згадує ім'я Ханебіттера спокійно, без натяку осуду. А втім, цю тварюку не хвилює ніщо. У нього навіть не вистачає догадки зміркувати, що матері і вдови розстріляних і забитих його пащицею людей сидять у тому ж самому залі.

Ось партнер Лангхельда по розправах і, сподіваємось, по наступній долі — Річ, заступник командира каральної роти. Юрист. Він вивчав римське право в паршивому містечку у себе, поки «фюрер» не покликав його до «великих справ». Вдови і сироти Таганрога, як і інших міст, повинні добре знати цього служачу німецької юстиції. Про свої досягнення Річ оповідає тоном хлопчика, який зробив шкоду і який сподівається, проте, що і цього разу йому так минеться. Разом з тим же

лікарем смерті Ханебіттером, якого, будемо вірити, Червона Армія ще спіймає десьбудь в українських степах, він їздив, — з допитливості, за його словами, — під Харків, де провадився розстріл 3.000 чоловік — росіян, українців, євреїв. Було це 2 червня минулого року на красивому моріжку біля ХТЗ, вид якого був трохи зіпсований вже викопаними могилами. Три вантажні машини, що працювали тоді, встигли представити на місце близько 300 чоловік. Їх поділили на невеликі групи і, добувши погані німецькі цигарки, взялися до роботи:

— А ну лиш, ви, — сказав, простягаючи Ріцу автомат, усе той же Ханебіттер. — Ну, покажіть, на що ви здатні, юначе.

І Ріц узяв автомат і випустив кілька черг у харків'ян, що чекали своєї черги. Ріц морщиться: вони були такі розтерзані, жалібно, із збожеволілими очима. Це трохи затьмарило задоволення від пригоди. Проте, він зробив це, нібито лише тому, що в іншому разі Ханебіттер, старший чином, міг недобре подумати про нього. І тоді виявилось, що це зовсім швидко і легко. Тільки довелося затриматися на одній жінці, яка намагалася власним тілом прикрити свою дівчинку. Та малюнка діяла справно, часу було багато, день стояв чудовий, все скінчилось добре.

У цієї німецької наволочі був приятель Якобе, теж суціль син. Якось Ріц висловив йому співчуття, що задуми катівської діяльності у нього широкі, а засоби недостатні, — мовляв, Росія така велика, біс його візьми, і так багато в ній живе людей. «О, нічого, у нас є спеціальні машини», — похваستився Якобе. (В цю хвилину, який уже раз на протязі процесу, знову знаменита «душогубка», фурчачи і воляючи окисом вуглецю, піби в'їхала у зал судового засідання). Ріц зацікавився. І тоді Якобе повів його на іншу площадку харківського пекла. Цей вертілий показав Ріцу розвантаження машини, що привезла трупи отруєних. До речі, вони обійшли і інші ями. «А ось пасажирки вчорашньої поїздки», — кинув дотеп Якобе, підводячи друга до потаго засипаної ями, де вже ніхто не ворухився.

Ріц вимовляє це просто, бо все це тільки деталі, маленька примітка до одного параграфу в опрацьованому німецькому плані завоювання світу. В залі німа тиша, і чути лише, як потріскують юпітери кінехроніки.

— І що ж, придалися вам при цьому норми римського права? — запитує військовий прокурор.

— Ні, нам було наказано керуватися німецько-арійським чуттям.

Тут же він повідомляє, що недавно розчарувався в тезисах націонал-соціалістської партії, і запитливо поглядає то на суддів, то в зал, ніби чекає, що йому дадуть за це шоколадку.

...Там, на самому споді нижньохірської ями, під скрученими дитячими тілами, лежить велика істина, яку повинен добути звідти і зрозуміти світ. Так жити не можна, не можна їсти і спати спокійно, поки безіменна дівчинка, до якої ніхто не прийшов на допомогу, кричить

біля шпиганого кар'єру: «Дядечку, я боюсь». Якби не тисячі, а тільки сто, навіть десять, навіть три таких убивства було вчинено перед очима світу, і світ змовчав би цей ляпас мерзотників, він не мав би права на саме своє дихання. Тоді дозволено все, і немає правди, а є тільки злий первісний ящур, що став надійки і по-блюзнірському присвоює собі звання людини. Та ні! Є правда, і є кому обстоювати її, і є залізо, щоб помститись за неї. Не муарова стрічка фашистської медалі охопить тобі шию, вбивця, а дещо інше, міцне, конопляне і більш пристойне мерзотникові. Слухай нас, маленька з братської ями в Нижне-Чирській станиці. Світ піднявся на твоє відомщення. Фашистська Німеччина слізьми відмие світ, забризканий кров'ю з твоєї простреленої шийки.
